

Voorlopige Uitgave. Deel II

Pirké Awot – Spreuken der Vaders

Met een selectie van verklaringen geput uit de klassieke bronnen en de werken van de Lubavitcher Rebbe.

Hoofdstuk Twee

2:1 – RABBI [JEHOEDA HANASIE] ZEGT: WELKE IS DE JUISTE WEG DIE EEN MENS VOOR ZICHZELF MOET KIEZEN? EEN WEG DIE AANGENAAM IS IN VOOR HEMZELF EN AANGENAAM IS VOOR DE MENSHEID.

LET OP EEN ‘LICHTE’ MITSWA EVEN GOED OP ALS OP EEN ‘ZWAARWICHTIGE’, WANT JE KENT DE BELONING VAN DE MITSWOT NIET.

BEREKEN DE ONKOSTEN VAN EEN MITSWA TEGENOVER DE BATEN, EN DE BATEN VAN EEN OVERTREDING TEGENOVER DE KOSTEN.

BESCHOUW DE VOLGENDE DRIE DINGEN EN JE ZULT NIET TOT OVERTREDING VERLEIDT WORDEN: WEET WAT BOVEN JE IS: (1) EEN ZIEND OOG, (2) EEN LUISTEREND OOR EN (3) AL JE HANDELINGEN ZULLEN IN EEN BOEK OPGESCHREVEN WORDEN.

Rabbi Jehoeda Hanasie is het meest bekend als redacteur van de Misjna. Zo groot was de eer die hij genoot van zijn tijdgenoten, dat hij gewoon met de benaming ‘Rabbi’ of met *Rabbenoe Hakadosj* genoemd werd.

Hij was de oudste zoon van Rabban Sjimon ben Gamliël¹ een telg uit het vorstengeslacht van Hilleel². Rabbi was de zevende ‘Nasie – vorst’ van deze dynastie. Zijn beroemdheid reikte ver buiten de Joodse kringen en hij onderhield een zeer nauwe band met de Romeinse Keizer Antoninus³.

Ten tijde van zijn geboorte (3880/120) was het volgens de Romeinse wetgeving verboden kinderen te besnijden. Rabban Sjimon, die zijn zoon wel liet besnijden, werd verraden en moest, samen met zijn vrouw en pasgeboren baby, voor de Romeinse autoriteiten verschijnen. Een vooraanstaande Romeins adellijke dame, die bevriend was met de familie van Rabban Sjimon, stelde voor om haar eigen onbesneden baby te verwisselen met de kleine Jehoeda. Door het tonen van deze Romeinse baby werd Rabban Sjimon van alle beschuldigingen vrijgesproken. Dit was het begin van de innige vriendschap tussen die twee baby’s, die later bekend werden als Rabbi Jehoeda Hanasie en Keizer Antoninus.

Volgens de Talmoed werd deze vriendschap al voorspeld in de Tora. Tijdens aartsmoeder Rivka’s zwangerschap van Ja’akov en Esaw werd haar verteld: “Twee volkeren zijn in uw schoot!”⁴ De Talmoed wijst naar de afwijkende spelling van het woord ם״ג dat zowel ‘volkeren’ kan betekenen alsook ‘vooraanstaanden.’ “Hiermee worden Rabbi [-een afstammeling van Ja’akov] en Antoninus [-een afstammeling van Esaw] bedoeld”, legt de Talmoed uit. “Hun rijkdom was legendarisch! Op hun tafel ontbrak noch radijs noch sla; niet in de winter en niet in de zomer!”⁵

Wellicht heeft deze vriendschap en de invloed die Rabbi dankzij zijn rijkdom genoot, een rol gespeeld in de unieke kansen die in de tijdperk van Rabbi ontstonden, waardoor de Misjna vastgelegd kon worden.

Vijftien eeuwen lang werd de ‘mondeline leer’ inderdaad mondeling van de ene generatie op de volgende overgeleverd. Onder andere door onderdrukking en vermindering van capaciteiten dreigde de overlevering te worden afgebroken, waardoor de kennis verloren zou kunnen gaan. Rabbi greep in. Hij verzamelde alle beschikbare geschriften, de jurisprudentie van eeuwen en eeuwen, riep de geleerden bijeen en zette een nationaal project op om alle tradities ordelijk vast te leggen. Het resultaat is wat wij nu kennen als de Misjna.

Rabbi werd geboren op de dag dat Rabbi Akiva⁶ overleed. Rabbi heeft gelegenheid gehad om te studeren onder alle vijf leerlingen van Rabbi Akiva die hem overleefd hadden. Dat zijn R’ Meir, R’ Jehoeda, R’ Jose, R’ Sjimon, R’ Elazar. Samen met deze leerlingen had Rabbi Akiva een begin gemaakt met het vastleggen van de Mondeline Leer. Twee generaties later voltooide Rabbi deze enorme taak.

Ondanks al deze bijzondere eigenschappen en verrichtingen was Rabbi buitengewoon bescheiden. Hij was heel toegankelijk en zijn huis stond voor iedereen open. Hij respecteerte de meningen van zijn collega geleerden en drong zijn mening niet aan anderen op. Als hij buiten zijn woonplaats op bezoek was, nam hij de moeite om de plaatselijke rabbijn/geleerden op te zoeken. Zo stelt de Talmoed: “Sinds het overlijden van Rabbi hebben wij geen voorbeeld meer van bescheidenheid en G-dsvrucht.”⁷

¹ Zie 1;18

² Zie 1;12

³ Historici zijn het niet eens over de identiteit van deze keizer, hoogstwaarschijnlijk is het Marcus Aurelius.

⁴ Beresjiet 25;23

⁵ TB Berachot 57b

⁶ Zie 3;14

⁷ TB Sota 49b

Keuzes

“Welke is de juiste weg die een mens voor zichzelf moet kiezen? Een weg die aangenaam is voor hemzelf en aangenaam is voor de mensheid.”

“po-pu-lis-me (het; o) *neiging zich te richten naar de massa van de bevolking*”

Woordenboek Van Dale

De uitspraak van Rabbi zou perfect passen in een motivatie toespraak van een populistische politicus. Ook in een advies column van een populistische krant zou deze uitspraak passen. Ik kan mij ook tegeltjes voorstellen met zulke wijze uitspraken: "Volg je hart" "Als iedereen het goed vindt, dan móét het wel goed zijn!"

Maar in een Misjna? Daar verwacht men toch niet zoiets aan te treffen! Zeker niet van Rabbi.

Rabbi is een van de belangrijkste schakels in de 'ketting der traditie'. Zijn voornaamste taak was de authenticiteit van de overlevering te behouden. Is het denkbaar dat Rabbi gangbare trends zou aanvaarden als maatstaf voor wat de juiste weg is?

Het woord Tora betekent aanwijzing. In de Tora maakt G-d, Schepper van het heelal, zich bekend. Hij legt uit dat de wereld niet uit zich zelf is ontstaan, dat Hij een doel had met de schepping en Hij maakt duidelijk hoe dit doel bereikt kan worden. Daarvoor hebben wij de mitswot!

Daarom, voor een Tora geleerde - om niet te spreken van een geestelijk leider van een generatie te vragen 'Wat is voor een mens de juiste weg om te bewandelen?' is een vreemde vraag. De weg is toch duidelijk uitgestippeld in de Tora? Het antwoord van Rabbi is nog moeilijker te begrijpen?!

~*~

Het gehoorzamen aan de mitswot kan op een van de twee volgende wijzen vorm krijgen:

- 1) *Kabbalat Ol* - aanvaarden van het juk van het Hemelse Koningschap. Geen vragen stellen, geen uitleg zoeken, gewoon doen!
- 2) Het zich verdiepen in wat de Tora ons leert, het op onderzoek te gaan en ontdekken wat de achterliggende gedachte is. Hoe alles zijn reden heeft en hoe sommige dingen, oppervlakkig bekeken,

onredelijk schijnen te zijn, bij nader inzien een diepe betekenis blijkt te hebben.

Om Rabbi's woorden goed te begrijpen moeten wij goed letten op de context waarin Rabbi zijn uitspraak doet.

Ten eerste: in *Masechet Awot*. Een traktaat waarin geen wetten en voorschriften vastgelegd zijn. Een werk dat volledig gewijd is om verder te gaan dan wat de wet strikt van ons eist. In de andere 62 traktaten van de Misjna wordt ons voorgeschreven: "Dit moet wel en dat juist niet. Dit is toegestaan en dat is verboden". Hier, in *Masechet Awot*, wordt niets voorgeschreven. Maar er wordt veel van ons verwacht: leg de lat hoog en gedraag je op zo een manier dat je nooit in het grijze gebied zal belanden.

Awot spreekt dus tot de persoon die een commitment heeft gemaakt om een ethisch leven te leiden. Hij weet welke weg hij moet volgen, de weg van Tora.

Om de context van Rabbi's uitspraak nog beter te bepalen, letten wij op het feit dat hiermee de tweede hoofdstuk van Awot begint.

Het kan zijn dat iemand zo'n commitment maakt uit *Kabbalat Ol*. Dat moet ook! Vandaar dat het eerste hoofdstuk begint met een samenvatting van de geschiedenis van de Traditie, om vast te leggen dat ook de inhoud van Awot van Sinai is. Niet alleen de voorschriften van wat wel/niet mag/moet, maar ook die ethische opvattingen hebben de Rabbijnen niet zelf verzonnen. Zij zijn deel van de Sinai Traditie.

Een dergelijke houding kan evenwel op een gegeven moment frustraties opwekken. De bewandelaar van deze weg zal zich wellicht afvragen: als dit de weg is van de Schepper van het heelal, waarom voel ik mij hier zo eenzaam? Waarom zijn er zo velen die andere wegen bewandelen? Waarom is deze weg zo moeilijk te bewandelen? Waarom moet ik met mijzelf worstelen om deze koers te blijven volgen?

Dat is eigenlijk de vraag van Rabbi. Het vraagteken moet verschoven worden; dan kunnen wij de vraag als volgt lezen: **"Welke is de juiste weg?"** Met andere woorden: Hoe kan ik bereiken dat DE weg, die inderdaad vast staat in de Tora, een rechte en makkelijk te bewandelen weg is? Zijn antwoord is: **"Een mens voor zichzelf moet kiezen"**. Met andere woorden: "Zorg dat het een keuze voor jou is!" Dat wil

zeggen: Doe het niet 'alleen' omdat het zo moet. Maar verdiep je in de betekenis en achtergrond van de voorschriften. Dan wordt het je eigen keuze en dan zal het aangenaam voor jou zijn om deze weg te bewandelen.

Nu zou iemand kunnen vragen: "*Who cares?* Wat maakt het uit wat er in mijn hoofd speelt? Als ik maar voor de uitvoering zorg! Als alles wat er gebeuren

moet, inderdaad gebeurt... Dan is dat fantastisch!? Of ik het leuk vind of niet, is minder belangrijk!?"

Daarop zegt Rabbi: je bent niet alleen op de wereld! Wat je doet heeft invloed op je omgeving. Als het volgen van de weg voor jou als onaangenaam ervaren wordt, zal het ook voor je omgeving onaangenaam zijn. Zorg dat het voor jezelf aangenaam is, dan zal het ook voor de mensheid aangenaam zijn!

2:4 HIJ [RABBAN GAMLIËL] WAS [VERDER] GEWEND OM TE ZEGGEN: MAAK DAT ZIJN WIL GELIJK IS AAN JE EIGEN WIL, ZODAT HIJ JOUW WIL GELIJK AAN DE ZIJNE MAAKT. LAAT JOUW WIL WIJKEN VOOR ZIJN WIL, ZODAT HIJ DE WIL VAN ANDEREN ZAL DOEN WIJKEN VOOR JOUW WIL.

Rabban Gamliël III was de oudste zoon van Rabbi Jehoeda Hanasie⁸.

Kort voor zijn overlijden heeft Rabbi zijn twee zonen Gamliël en Sjimón bij zich geroepen; Gamliël werd tot Nasie (vorst) benoemd. Rabbi deelde belangrijke aanwijzingen voor een succesvol leiderschap met zijn oudste zoon Gamliël. Aan Sjimón onderwees Rabbi 'Sidre Chochma – procedures van wijsheid'⁹.

Waarschijnlijk is Rabban Gamliël jong overleden; er is niet veel over hem bekend. Toch vinden wij gewichtige uitspraken aan zijn naam toegeschreven; tevens werden onbekende uitspraken van zijn vader door hem bekend gemaakt.

Hij is de laatste *Nasie* die gerekend wordt tot de *Tannaïem* (Misjna geleerden). Hij werd opgevolgd door zijn zoon *Rabbi Jehoeda Nesia*, die gerekend wordt tot de eerste generatie *Amoraïem* (Talmoed geleerden)

⁸ Zie 2;1

⁹ TB Ketubot 103b

Motivatie

Het leiden van een leven volgens de Tora voorschriften is intensief. Is het realistisch te verwachten dat iedereen zijn levenswandel kan conformeren aan de eisen van de Tora? Wellicht is een volmaakt Tora-leven slechts voor *Tsaddiekiem* weggelegd? Van de gewone man/vrouw zou de Tora misschien met veel minder al blij zijn?

De Tora zelf laat hierover geen twijfel bestaan: "De geboden die ik u vandaag heb gegeven, zijn niet te zwaar voor u en liggen niet buiten uw bereik... zij zijn juist heel dichtbij!"¹⁰ De aanwijzingen van de Tora zijn concreet en reëel voor iedereen. Er is echter voorbereidingswerk nodig om het ten uitvoer te kunnen brengen.

Ogenschijnlijk kunnen de fysieke behoeftes van een lichaam een storende factor zijn in het verlangen naar spirituele groei. Het dagelijkse leven eist veel van ons. Volgens Maimonides is dit ook de verklaring waarom de Tora materiële voorspoed voorspelt voor hen die zich aan haar wetten houden: "G-d belooft ons dat wanneer wij ons met vreugde en blijdschap aan Zijn wetten houden en Zijn wijsheid ons eigen maken, Hij ons zal vrijwaren van elke zorg en obstakel die ons hinderen in het vervullen van Zijn wil"¹¹. Met andere woorden: voorspoed op zich is niet het einddoel, maar het maakt veel goeds mogelijk.

De leer van Chassidoet werkt deze gedachte een stap verder uit. Om onze emoties uit te drukken hebben wij fysieke handelingen nodig. Echte blijdschap bijvoorbeeld wordt zichtbaar op een glimlachend gezicht. Vreugde laat voeten dansen. Blijdschap die niet zichtbaar wordt, blijft min of meer onderdrukt. Hetzelfde geldt voor het effect van de Tora in deze wereld. Zolang het naleven van de Tora niet samen gaat met het dagelijkse leven, zolang er een conflict bestaat tussen je 'eigen' wensen en de wensen van G-d, heeft de effectiviteit van de Tora (een deel van) de fysieke wereld nog niet doordrongen. Zodra iemand zich de geestkracht van de Tora eigen maakt, zal hij/zij geen tweedeling meer ervaren tussen het fysieke en het G-ddelijke. Integendeel!

Op deze manier bekeken, kan deze misjna prima overeenstemmen met de uitspraak van Antigonos¹²: "Weest als knechten die hun meester dienen zonder de bedoeling om beloond te worden." Rabban Gamliël stelt geen beloning in het vooruitzicht, hij verwijst slechts naar de doelstelling. Ontwikkel in jezelf een appreciatie en waardering voor het G-ddelijke; maak dit tot je eigen wil, verafschuw uit ontzag en respect wat werkelijk in strijd is met het G-ddelijke. Het gevolg hiervan zal volledige harmonie en eendracht zijn tussen je materiële bestaan en je spirituele ambities.

¹⁰ Dewariem 30;11-14

¹¹ Jad, Tesjoewa 9;1

¹² Awot 1; 3

2:8 - RABBAN JOCHANAN BEN ZAKKAJ ONTVING DE TRADITIE VAN HILLEEL EN SJAMAI. HIJ WAS GEWEND OM TE ZEGGEN; ALS JE VEEL TORA HEBT GELEERD, REKEN DAT NIET ALS IETS BIJZONDERS, IMMERS DAARVOOR BEN JE GESCHAPEN.

2:9 – VIJF [UITZONDERLIJKE] LEERLINGEN HAD RABBAN JOCHANAN BEN ZAKKAJ. TE WETEN: RABBI ELIÉZER BEN HORKANOS, RABBI JEHOSSOE'A BEN CHANANJA, RABBI JOSÉ DE KOHEN, RABBI SJIM'ON BEN NETANEL EN RABBI EL'AZAR BEN ARACH. HIJ WAS GEWEND OM HUN UITZONDERLIJKE EIGENSCHAPPEN ALS VOLGT TE OMSCHRIJVEN:

- RABBI ELIÉZER BEN HORKANOS: [IS ALS] EEN GECEMENTEERDE WATERPUT, WAARUIT GEEN DRUPPEL VERLOREN GAAT¹³.
- RABBI JEHOSSOE'A BEN CHANANJA: GELUKKIG IS ZIJ DIE HEM HET LEVEN SCHONK¹⁴!
- RABBI JOSÉ DE KOHEN: [IS EEN] CHASIED¹⁵.
- RABBI SJIM'ON BEN NETANEL: HIJ VREEST DE ZONDE¹⁶.
- RABBI EL'AZAR BEN ARACH: [IS ALS] EEN STROMENDE BRON, DIE STEEDS KRACHTIGER WORDT.¹⁷

HIJ [RABBAN JOCHANAN] WAS GEWEND OM TE ZEGGEN: “Zouden alle wijzen van Israël in één schaal van een weegschaal zijn, en Rabbi Eliézer ben Horkanos in de andere schaal, zou hij tegen hen allen opwegen.” Abba Sja'oel zei uit zijn naam; “Zouden alle wijzen van Israël, Rabbi Eliézer ben Horkanos meegerkend, in één schaal van een weegschaal zijn, en Rabbi El'azar ben Arach in de andere schaal, zou hij tegen hen allen opwegen.”

¹³ Bezit een uitzonderlijk geheugen.

¹⁴ Was zeer geliefd en werd veel geprezen.

¹⁵ Is bereid tot meer dan het vereiste, zelfs om zichzelf op te offeren ten gunste van anderen.

¹⁶ Treft maatregelen, uit voorzorg, om geen overtreding te begaan.

¹⁷ Vanuit de kennis die hij leert, borduurt hij steeds voort en ontwikkelt nieuwe ideeën.

Rabban Jochanan ben Zakkaï leefde in het rampzalige tijdperk van de verwoesting van de Tweede Tempel. Het is in grote mate zijn verdienste dat onze geestelijke traditie de ravage van die periode en het ondergang van de Joodse soevereiniteit overleefd heeft.

Rabban Jochanan was een van de jongste leerlingen van Hilleel¹⁸. Maar toch voorspelde zijn leermeester dat een grote taak voor hem was weggelegd. Hij noemde hem 'een vader van wijsheid en een vader voor geslachten'¹⁹. Volgens de overlevering leefde Rabban Jochanan honderd en twintig jaar. Zijn levensloop wordt opgesplitst in drie periodes van veertig jaar. (Evenals Mosje Rabenoe en Rabban Jochanans leermeester, Hilleel.) Tot zijn veertigste deed hij zaken, vervolgens stond hij veertig jaar lang terzijde van de geleerden van die tijd, om zijn laatste veertig jaar leiding te geven²⁰. Ook voordat hij officieel leider werd, werd hij bijzonder geprezen voor zijn kennis en ijverigheid in leren. Zo was hij bekend om altijd als eerste aanwezig te zijn in het studiehuis en als laatste te vertrekken. Hij stond ook bekend voor zijn vriendelijkheid. Zo zegt de Talmoed²¹ dat het niemand lukte om hem als eerste te begroeten, Rabban Jochanan was hen altijd voor! Zijn lessen waren zo populair, dat er geen studiehuis in Jeruzalem groot genoeg was om aan alle luisteraars plaats te bieden. Hij doceerde in de openlucht, in de schaduw van het Tempel gebouw, het hoogste gebouw in het land.

Zijn meest bijzondere moment kwam tijdens de Romeinse belegering van Jeruzalem. Het Romeinse leger hield buiten de wacht zodat niemand de stad binnen kon komen. De Zeloten, die naar oorlog smachtten, hielden de wacht binnen, om eventuele onderhandelaars (in hun ogen verraders) tegen te houden. Rabban Jochanan wist zich uit de stad te smokkelen, de Romeinse kazerne binnen te komen en generaal Vespasianus te ontmoeten. Door zijn profetische inzichten won Rabban Jochanan het hart van Vespasianus; door zijn wijze optreden kreeg hij een toezegging van de toekomstige keizer dat het plaatsje Javne gespaard zou blijven. Na de verwoesting van Jeruzalem werd Javne het spirituele centrum van het Jodendom. Zo bleef de geestelijke traditie voortleven.²²

¹⁸ Zie 1;12

¹⁹ JT Nedarim 5;6

²⁰ Sifre p. 357

²¹ TB Berachot 17a

²² TB Gitin 56

Neem een voorbeeld

Abba Sja'uel zei uit zijn naam; "Zouden alle wijzen van Israel, Rabbi Eliëzer ben Horkanos meegerekend, in één schaal van een weegschaal zijn, en Rabbi El'azar ben Arach in de andere schaal, zou hij tegen hen allen opwegen."

Hoogmoed is nooit goed te keuren. Gepaste trots is juist wel betaamd. Mensen die hun eigenwaarde niet erkennen, zullen niet presteren waartoe zij in staat zijn. Waar ligt de grens tussen die twee eigenschappen?

Rabban Jochanan moet zeker meer dan vijf leerlingen hebben gehad! Zelfs in deze Misjna zelf wordt Abba Sja'uel genoemd, die een leerling van Rabban Jochanan was. Hoe moeten wij de openende zin van de Misjna "Vijf leerlingen had Rabban Jochanan ben Zakkaj" begrijpen? De Misjna wil echter zeggen dat de leerlingen van Rabban Jochanan in vijf groeperingen kunnen worden opgesplitst. Er waren leerlingen, bij wie het onthouden van elk detail de hoofdzaak was, de kampioen van deze groep was Rabbi Eliëzer ben Horkanos. Een andere groep was heel scherpzinnig en probeerde altijd nieuwe creatieve ideeën te ontwikkelen, het beste voorbeeld daarvan was Rabbi El'azar ben Arach. Zo geldt het voor de drie anderen ook; het zijn exemplarische leerlingen die een hele groep vertegenwoordigen. Rabban Jochanan benadrukt ieder zijn merite, hij drukt ieder op het hart: "Wat je ook doet, zorg dat je schittert! Doe je best!" Vandaar dat hij van iedere groep een legendarische held als voorbeeld kiest.

Vervolgens spreekt Rabban Jochanan de hele groep toe: waar moet je voor kiezen? Welke richting is het voornaamste? Wie de keuze nog niet gemaakt heeft en zich nog niet heeft aangesloten bij een van die groepen, wie zou hij als voorbeeld nemen? Voor hem zegt Rabban Jochanan: neem een voorbeeld aan

Rabbi Eliëzer. Het voornaamste is feitenkennis. Als je de feiten goed kent, kan je je altijd verder ontwikkelen.

Abba Sja'uel stond bekend om zijn goede geheugen. Jaren na de verwoesting van de Tempel, wist hij nog alle details te omschrijven hoe het vroeger toging²³. De boodschap van Abba Sja'uel, uit naam van Rabban Jochanan, in deze Misjna is: "Wees niet jaloers op je academische concurrent. Neem een voorbeeld aan hem en probeer hem te overtreffen!" Abba Sja'uel behoorde niet tot de groep van Rabbi El'azar. Zijn specialiteit was zijn geheugen, hij behoorde eerder tot de groep van Rabbi Eliëzer. Toch wist hij het belang van Rabbi El'azar te waarderen en vond dat hij zelf verder moest komen dan zijn eigen held; dat ook hij zou moeten zich de kunde van scherpzinnigheid eigen te maken door een voorbeeld te nemen van Rabbi El'azar.

Misschien hebben wij nog niet precies aangegeven waar de grens ligt tussen hoogmoed en gepaste trots. Maar wanneer iemand de meerwaarde van zijn tegenpartij weet te waarderen, is het duidelijk dat hij geen last heeft van hoogmoed. Tegelijkertijd moet je jouw eigen sterke kant niet over het hoofd zien. Doe je best op je eigen gebied en probeer tevens zoveel mogelijk van een ander te leren.

Vandaag de dag is men snel om een ander af te keuren. In de nasleep van een ramp of terreur aanslag, G-d verhoede, is men snel met het wijzen naar de tegenpartij. De schuld ligt vooral bij de ander; weinigen zijn bereid om zelf lering uit het gebeurde te trekken.

Deze Misjna kan een wegwijzer zijn van hoe men om moet gaan met verschillende opvattingen. Laten wij deze woorden ter harte nemen.

---

²³ Misjna Midot 2;5

Bronvermelding:

Keuzes	Sefer Hasichot 5748; 419
Motivatie	Sichot Kodesj 5719, 19 Kislew
Neem een voorbeeld	Biurim

